

## Werkstandaarden bij de drie basisbehoeftes

### **Relatie: erbij horen en gewaardeerd worden**

Bij de basisbehoefte relatie gaat het erom dat leerlingen het gevoel hebben 'gezien' te worden, door jou als leraar en door medeleerlingen. Dat ze het gevoel hebben relaties te hebben, dat anderen met hen om willen gaan, dat ze gewaardeerd worden. Dat het veilig is.

Je opdracht als leraar is versterken van dit gevoel.

### ***Werkstandaarden***

1. Ik werk vanuit vertrouwen met de leerling.
2. Samen met de leerlingen maak ik afspraken over hoe we met elkaar omgaan.
3. Elkaar positieve feedback geven is onderdeel van de bijeenkomsten.
4. Ik complimenteer individuele leerlingen.
5. Ik reageer positief op antwoorden.
6. Ik maak de sfeer en het werkklimaat bespreekbaar.
7. Ik ken en gebruik altijd voornamen.
8. Ik laat mijn eigen gevoel ook aan de leerlingen zien.
9. Ik sta model in het gedrag dat ik ook van de leerlingen verwacht.
10. Ik laat iedere leerling merken dat ik waardering voor hem/haar heb.
11. Elke leerling weet dat ik met respect behandeld wil worden.
12. Ik benader de leerlingen ook als jongeren.
13. Als ik het leuk vind laat ik dat ook merken.
14. Ik leer de leerlingen ook verantwoordelijkheid voor elkaar te dragen.
15. Ik stimuleer leerlingen elkaar uitleg te geven.
16. Ik benader de leerling als mijn gesprekspartner.
17. Ik laat merken dat ik het denken en zoeken waardeer.
18. Ik laat merken dat ik benieuwd ben naar de denkstappen van de leerling.
19. Ik denk regelmatig hardop met de leerlingen mee.
20. Ik stimuleer leerlingen samen naar oplossingen te zoeken: ieders bijdrage is waardevol.
21. Leerlingen weten dat ik ook oog heb voor hun sterke kanten en hun problemen.
22. Ik stel hoge eisen aan de sociale vaardigheden.

**Competentie: eigen capaciteiten benutten, iets kunnen**

Bij de basisbehoefte competentie gaat het erom dat leerlingen geloof en plezier hebben in eigen kunnen.

Je opdracht als leraar: versterken van het vertrouwen en plezier van de leerlingen in eigen kunnen.

***Werkstandaarden***

1. Ik geef meer complimenten dan correcties.
2. Ik probeer een voorbeeld te zijn van hoe je met elkaar omgaat.
3. Ik spreek gewenst gedrag af met leerlingen i.p.v. het geven van straf.
4. Ik stimuleer dat leerlingen hun waardering of kritiek over de bijeenkomsten uiten.
5. Ik houd rekening met de verschillende leerstijlen en intelligenties.
6. Ik bevorder bij de leerlingen het geloof in eigen kunnen door aan te sluiten en te beklemtonen wat ze al wel kunnen. Ik daag de leerlingen uit.
7. Ik zorg ervoor dat de leerling zich bewust wordt van de denkstappen die hij maakt.
8. Ik stimuleer de leerlingen hun eigen leervraag te formuleren en in te brengen.
9. Ik laat merken dat ik hoge realistische verwachtingen heb.
10. Leerlingen bepalen bij mij mede de beoordelingscriteria.
11. Ik zorg ervoor dat de leerlingen eigen ervaringen met het onderwerp kunnen vertellen, laten zien en/of horen.
12. Ik bouw reflectiemomenten in voor de leerlingen waarin ze verwoorden hoe en wat ze geleerd hebben.
13. Ik nodig de leerlingen uit en leer ze hulp te vragen.
14. Ik stimuleer de leerlingen onderlinge problemen te bespreken en op te lossen.
15. Ik laat de leerlingen merken dat hun mening ertoe doet.
16. Ik daag de leerlingen graag uit hun kennis en inzicht met hun klasgenoten en mij te delen.
17. Ik vraag de mening van leerlingen voor de gewenste aanpak van een probleem.

### **Autonomie: zelf kunnen kiezen**

Bij de basisbehoefte autonomie gaat het erom dat leerlingen het gevoel hebben zelf sturing en grip op het eigen leren te hebben. Dat ze zich vrij voelen om keuzes te maken.

Je opdracht als leraar: versterken van het gevoel bij de leerlingen dat ze iets kunnen ondernemen, zonder dat anderen hen daarbij hoeven helpen. Geven van keuzes.

### ***Werkstandaarden***

1. Ik laat dingen bewust over aan eigen verantwoordelijkheid van de leerlingen:  
ik controleer niet steeds.
2. Ik laat de leerlingen zelf sturen.
3. Ik honoreer initiatieven.
4. Ik stimuleer dat leerlingen van elkaar leren.
5. Ik daag de leerlingen uit te verwoorden wat ze wel kunnen.
6. Ik laat leerlingen zelf keuzes maken.
7. Ik laat de leerlingen ontdekkend en onderzoekend leren.
8. Ik honoreer de eigen inzet van de leerling.
9. Ik bied een structuur waarbinnen leerlingen zelfstandig kunnen werken.
10. Ik laat de leerlingen eerst zelf reflecteren op hun prestaties en bespreek hun suggesties ter verbetering.
11. Ik geef de leerlingen instrumenten voor zelfbeoordeling.
12. Ik maak afspraken over tijdsplanning.
13. Door middel van verschillende reflectie-instrumenten/vormen worden de leerlingen gestimuleerd zicht te krijgen op hun eigen leren en leerstijl.
14. Leerlingen worden uitgedaagd eigen kwaliteiten en die van anderen te herkennen, ze in te zetten en van elkaar te gebruiken.
15. Ik laat leerlingen eerst zelf oplossingsstrategieën bedenken.

## OEFENING 1.6

Voer een feedbackgesprek met een van je leerlingen aan de hand van de volgende vragen. Bepaal bij de start waar het gesprek over gaat en wat de intentie is bij betreffende leerling.

### 0. Intentie vaststellen:

- Wil je werken (aan deze taak), leren?
- Wil je dit gesprek voeren?

### 1. Het vaststellen van een doel: feed up → 'Wat is je bedoeling, oogmerk, doel?'

- Waar wil je aan werken?
- Wat wil je bereiken?
- Hoe gaan we dat doen met elkaar? (Wat wordt mijn en wat wordt jouw inspanning?)

### 2. Het vertrekpunt: feedback → 'Waar sta je nu, wat is het 'gat' tussen waar je nu staat en waar je naartoe wilt?'

- Hoe gaat het nu?
- Wat gaat goed, wat is het probleem?
- Hoe, wanneer, waar en hoe vaak gebeurt het?
- Wat is het effect op de ander?
- Wat heb je tot op heden geprobeerd?

### 3. Opties: feed forward → 'Wat te doen aan taak, proces, zelfsturing om jouw bedoeling, jouw doel te realiseren?'

- Wat kun je doen om de situatie te veranderen?
- Samen onderzoeken van mogelijkheden
- Welke 'oplossing' wil je doen, past het meest bij jou?
- Wat zou jij kunnen doen?
- Wie zou je daarbij kunnen helpen?
- Wat kan ik doen om je te ondersteunen in je plan?
- Mogelijkheden voorleggen
- Wat is makkelijk voor je?
- Wat denk je dat moeilijk zal zijn?

### 4. Conclusie

- Welke stappen ga je nemen?
- Wanneer en hoe ga je dat doen?
- Welke hulp heb je nodig van wie?
- Wanneer ga je dat doen?
- Wanneer zien wij elkaar om te bespreken wat er goed gaat en wat misschien moeilijk is?

## Lesobservatieformulier

### WAT

Leerdoel  
(kennis,  
vaardigheid,...)

### HOE

de stappen in *wie = actief  
model* →

1. Docentgestuurd,
2. Gedeelde sturing, hoe  
wordt leren zichtbaar  
gemaakt?\*
3. Leerlinggestuurd,

### UITKOMST

\* Welk (tussen)product  
wordt er gevraagd?

## Format lesontwerp

Tijd/lesdeel (fase)	WAT?	HOE?	Activiteiten leerlingen	Activiteiten leraar	(tussen) product (uitkomst)
Kop (start)					
Romp (kern)					
Staat (afsluiting)					

## Voorbeelden van small differentiëren uit de praktijk

### **AARDRIJKSKUNDE; een voorbeeld van check-in-duo's**

Een leraar Aardrijkskunde kijkt het huiswerk na met behulp van de werkvorm check-in-duo's.

Hij laat de leerlingen hun huiswerk in duo's vergelijken. Ze moeten overleggen over de verschillen en het (meest) juiste antwoord samen formuleren.

Vervolgens laat hij het huiswerk nog een keer checken met een ander duo.

Hij loopt rond, observeert en luistert mee om vast te stellen welke onderdelen van het huiswerk problemen opleveren.

Nadat de leerlingen hun huiswerk in duo's hebben vergeleken en besproken bespreekt hij alleen die onderdelen van het huiswerk waar de leerlingen niet samen uitkwamen.

### **Uitkomst**

- overeenstemming over het huiswerk;
- onderdelen van het huiswerk die nog problemen opleveren.

### **Differentiëren door middel van klassenmanagement**

De leraar zet leerlingen actief aan het werk, waardoor hij kan rondlopen, observeren, kijken en luisteren.

### **TEKENEN; een voorbeeld van check-in-duos/dénken-delen-uitwisselen en organiseren van feedback**

Een leraar Tekenens start de les met een uitleg over 'perspectief'. De uitleg duurt tien minuten.

Hij laat ze gedurende de uitleg de criteria voor het tekenen van perspectief noteren.

Vervolgens laat hij elkaars aantekeningen in duo's vergelijken en aanvullen.

NB: de docent had hier ook kunnen beginnen met een startvraag, bijvoorbeeld aan de hand van een goede/foute tekening: waaraan voldoet deze tekening als het gaat om perspectief? Wat zijn de criteria voor goed perspectief? Hij verzamelt de criteria en vult deze zo nodig nog aan (lesactiviteit in '2').

Daarna zet hij de leerlingen aan een tekenopdracht waarin de uitleg over perspectief zichtbaar moet worden verwerkt.

De leerlingen zitten aan grote tafels. Daar zitten er gemiddeld zes omheen.

De leraar loopt rond, observeert en helpt waar nodig. Hij reageert op vingers en vragen, of hij doet zelf een interventie op basis van wat hij ziet en hoort.

Na dertig minuten laat hij groepjes leerlingen feedback geven op het werk van leerlingen van een andere tafel. Hij laat ze rond de betreffende tafel staan en vertellen. Ze moeten het werk toetsen aan de criteria voor het tekenen van perspectief, die bij de uitleg aan bod kwamen.

### **Uitkomst**

- een rijtje criteria;
- tekeningen met uitgesproken feedback.

### **Differentiëren door middel van klassenmanagement**

*De leraar zet leerlingen actief aan het werk, waardoor hij kan rondlopen, observeren, kijken en luisteren.*

*Hij laat de leerlingen werken aan een zichtbaar (tussen)product. In dit voorbeeld: lijstje criteria.*

*Hij reageert op vingers, of laat de leerlingen elkaar eerst helpen.*

### **NATUURKUNDE; een voorbeeld van denken-delen-uitwisselen**

*Een leraar Natuurkunde start de les met een 'opfrissingstoets'. De leerlingen moeten deze zelfstandig maken. Ze krijgen er tien minuten voor.*

*Daarna moeten ze de antwoorden in groepjes bespreken. Ze krijgen daar twintig minuten voor. De leraar deelt de groepjes in door middel van 'genummerde hoofden': hij geeft iedere leerling een nummer op papier. De leerlingen met hetzelfde nummer gaan bij elkaar zitten. Er ontstaan groepjes van drie.*

*Per groepje moeten de volgende rollen worden verdeeld: notulist, tijdsbewaker, scheidsrechter die ingrijpt bij onenigheid over het antwoord.*

*De leerlingen overleggen, discussiëren en doen soms ter plekke kleine experimenten.*

*De leraar loopt rond, observeert, kijkt en luistert. Hij reageert terughoudend op vingers en stelt alleen vragen.*

*Na twintig minuten checkt hij bij de notulisten of alle antwoorden en argumenten van de groep zijn genoteerd.*

*Hij stelt ze de vraag om te analyseren wat de uitkomst is, of deze eenduidig en op 'niveau' is. Wat gaat ze goed af, waar zijn nog problemen. Hij laat ze elkaar onderling in de groep feedback geven.*

*De uitkomst hiervan wordt ook genoteerd.*

**Uitkomst:** *gemaakte opfrissingstoets: antwoorden en argumenten.*

**Notulen:** *gedeelde groepsuitkomst met analyse en feedback.*

### **Differentiëren door middel van klassenmanagement**

*De leraar zet leerlingen actief aan het werk, waardoor hij kan rondlopen, observeren, kijken en luisteren.*

*Hij laat de leerlingen werken aan een zichtbaar (tussen)product. In dit voorbeeld: een 'opfrissingstoets', notulen: een blad met antwoorden en argumenten per groep, een plus-min analyse en feedback per persoon.*

*Hij reageert op vingers, of laat de leerlingen elkaar eerst helpen.*

### **NEDERLANDS; een voorbeeld van denken-delen-uitwisselen/experts**

*Een leraar Nederlands schrijft twee zinnen op het bord om te ontleden.*

**Denken-delen-uitwisselen:**

*Iedere leerling werkt beide zinnen uit. Zelfstandig en in stilte.*

*Daarna wisselen ze elkaars uitwerkingen uit.*

*Klassikaal worden de uitkomsten kriskras teruggevraagd.*

**Experts:**

*In de duo's werkt iedere leerling één van de zinnen uit. In stilte en zichtbaar op papier.*

*Daarna leggen ze aan elkaar uit.*

*Naderhand moeten de leerlingen kunnen laten zien dat ze beide zinnen kunnen uitwerken.*

*N.B.: de leraar kan duo's ook nog met elkaar laten uitwisselen om de uitwerking van beide zinnen te checken.*



### **Uitkomst**

- *Uitgewerkte opdrachten per 'expert' leerling, die ze onderling moeten uitwisselen.*
- *Presenteren van uitkomsten in de groep, klassikaal.*

### **Differentiëren door klassenmanagement**

*De leraar zet leerlingen actief aan het werk, waardoor hij kan rondlopen, observeren, kijken en luisteren.*

*Hij laat de leerlingen werken aan een (tussen)product. In dit voorbeeld: de uitwerking van één van de twee zinnen, die vervolgens met het duolid moet worden uitgewisseld.*

*Hij reageert op vingers, of laat de leerlingen elkaar eerst helpen.*

### **ENGELS; een voorbeeld van experts**

*Een leraar Engels zet de leerlingen aan het werk met behulp van de werkvorm 'experts'.*

*Ze gaan oefenen met 'present simple'.*

*De leerlingen worden verdeeld in groepen van vier. Ieder krijgt een nummer.*

*Iedere leerling in het groepje krijgt vijf minuten om de eigen opdracht uit te werken. Deze staan op het bord:*

Student no 1

When do we use the present simple? Write down the rules and give examples

What are the signal/keywords?

Student no 2

How do we make affirmative (positive) sentences?

What are the spelling changes when using the 'SHIT' words?

Student no 3

How do we make negative sentences?

What are the auxiliary verbs (hulpwerkwoorden)?

Student no 4

How do we make yes/no questions & short answers?

*Vervolgens wisselen de leerlingen in de groepjes elkaars antwoorden uit. Ze overleggen en stellen elkaar vragen.*

*De leraar heeft hierbij de opdracht gegeven dat iedere leerling na afloop van deze ronde, alle vragen moet kunnen beantwoorden.*

*De leraar loopt rond, observeert en helpt waar nodig. Hij reageert op vingers en vragen, of hij doet zelf een interventie op basis wat hij ziet en hoort.*

*Naderhand worden de antwoorden klassikaal doorgenomen. Willekeurige leerlingen krijgen de beurt om toelichting te geven over een vraag die ze niet zelf hebben uitgewerkt in de eerste ronde.*

*N.B.: de leraar had de leerlingen die in de eerste ronde dezelfde opdracht moesten uitwerken ook nog bij elkaar kunnen zetten, in groepjes van drie of vier. Om te overleggen en om te oefenen hoe je het een ander uitlegt.*

### **Uitkomst**

- *Uitgewerkte opdrachten per 'expert' leerling, die ze onderling moeten uitwisselen.*
- *Presenteren van uitkomsten in de groep, klassikaal.*

### **Differentiëren door middel van klassenmanagement**

*De leraar zet leerlingen actief aan het werk, waardoor hij kan rondlopen, observeren, kijken en luisteren.*

*Hij laat de leerlingen werken aan een (tussen)product. In dit voorbeeld: de uitwerking van één van de vier opdrachten, die vervolgens in de groep moet worden uitgewisseld.*

*Hij reageert op vingers, of laat de leerlingen elkaar eerst helpen.*

### **WISKUNDE; een voorbeeld van werken in groepjes met behulp van Kolb**

*Tafels staan in groepjes van vier.*

*Op het bord staat een groepsindeling volgens Kolb (doener, bezinner, denker, beslisser). De leerlingen hebben hun leerstijl onderzocht en bepaald.*

*De leraar staat bij de deur en ontvangt de leerlingen.*

*Leerlingen gaan in duo's een herhalings-/verwerkingsopdracht buiten doen.*

*De leraar deelt formulieren uit, op leerstijl en naam. Leerlingen hebben een snelhechter mee moeten nemen. Ze moeten op de juiste plek gaan zitten (volgens Kolb).*

*Opdracht: Beslissers mogen een bezinner kiezen om mee samen te werken. De doeners en de denkers zoeken elkaar op. De duo's vormen zich.*

*De leraar laat een makkelijke, een neutrale of een moeilijke meetopdracht kiezen om buiten te doen; bij de vijver, de sportvelden, voor de school, etc.*

*De telefoon mag mee om informatie te zoeken.*

*De opdracht is ook om uiteindelijk feedback te geven aan de persoon waarmee wordt samengewerkt: met betrekking tot de leerstijl doener-beschouwer-denk-beslisser.*

*De leerlingen halen hun opdracht op en gaan naar buiten.*

*De leraar loopt rond en geeft hulp door het stellen van vragen.*

*In de laatste tien minuten druppelen de groepjes weer binnen om de opdracht verder uit te werken.*

*De volgende les start met uitwisselen tussen duo's.*

### **Uitkomst**

*Uitgewerkte opdrachten per duo, en onderlinge feedback met betrekking tot samenwerking en leerstijl.*

*Presenteren van uitkomsten tussen duo's.*

### **Differentiëren door middel van klassenmanagement**

*De leraar zet leerlingen actief aan het werk, waardoor hij kan rondlopen, observeren, kijken en luisteren.*

*Hij laat de leerlingen werken aan een (tussen)product. In dit voorbeeld: de uitwerking van één van de drie meetopdrachten, die vervolgens met een ander duo moet worden uitgewisseld.*

## OEFENING 3.2

### Leerarrangement ontwerpen (drie typen) volgens een aantal stappen, uitgebreide versie

#### ***Wat kunnen/weten jouw leerlingen aan het einde van de leerroute?***

Wat zijn de leerdoelen, wat is de leerinhoud (kennis/vaardigheid/houding, persoonlijk ontwikkelingsdoel)

De leerling kan/weet:

#### ***Wat is het einddoel (bijv. toets gericht op kennis of vaardigheid, po, pws, essay, schriftelijke uitwerking (eindproduct))?***

Het einddoel is:

De start- en einddatum van het leerarrangement (datum/les):

N.B.:

Om de leerdoelen en het einddoel te bereiken laat je leerlingen aan het werk gaan met leerinhoud(en). Deze haal je uit jezelf, de actualiteit, uit de methode en/of andere bronnen. Jij kiest de bron(nen), en laat de leerlingen kiezen.

De vragen die je jezelf nu hebt te stellen zijn:

- Welke inhoud(en) kies je om je leerdoel(en) te halen?
- Welke bron(nen) en/of materialen gebruik je en/of laat je jouw leerlingen kiezen?

En vervolgens:

Hoe bouw je met deze inhoud(en) en bron(nen) jouw arrangement op?

- Welke leeractiviteiten ontwerp je (wat doe jij, wat doen de leerlingen) om de leerlingen te laten leren en de leerdoelen te laten behalen?
- Welke werkvormen zet je daarbij in?
- Wat is de ruimte voor eigen invulling van de leerling(en) als het gaat om tijdsplanning en de manier waarop er naar het einddoel (bijvoorbeeld de toets) wordt gewerkt over meerdere lessen/weken.

Deze laatste vragen nemen we hierna stapsgewijs door.

#### ***MAAR BEPAAL NU EERST HET VOLGENDE!***

*Maak voordat je leraar- en leerlingactiviteiten bedenkt een keuze met betrekking tot de ruimte voor eigen invulling van de leerling(en):*

() A – *Leerarrangement A: keuze in tempo, volgorde en aanpak*

() B – *Leerarrangement B: keuze in tempo, volgorde, aanpak en niveau; basis-herhaling-verrijking-verdiepingstaken (keuzetaken)*

() C – *Leerarrangement C: een gestructureerde route of een open, contextrijke opdracht die tot hetzelfde eindresultaat leidt.*

#### ***Leraaractiviteiten***

Wat doe jij als leraar klassikaal, met groepjes of met individuele leerlingen en wat is jouw planning?

Denk aan:

- Instructie geven (regisseren), klassikaal, in groepjes of individueel
- Uitleg geven, klassikaal, in groepjes of individueel
- Trainen, begeleiden, coachen, klassikaal, in groepjes of individueel
- Reflecteren, klassikaal, in groepjes of individueel

*Mijn leraaractiviteiten zijn:*

*(Ik leg dit onderdeel uit..., geef instructie over..., begeleid bij..., geef feedback vorm..., train..., reflecteer met de leerling(en)...)*

Tip: schrijf elke leraaractiviteit apart op een Post-it velletje. Als je ze allemaal hebt opgeschreven kun je ze in een logische volgorde leggen en een planning maken (zie hierna).

### **Leerlingactiviteiten**

Wat laat je de leerlingen doen in '1', '2' en '3' met welke werk-/groeperingsvorm?

Denk bij '1', '2', '3' activiteiten aan:

- '1' activiteit: klassikaal luisteren, onderwijsleergesprek (vraag en antwoord), enz.
- '2' activiteit: gemaakt (thuis)werk/leerstof checken door middel van check-in-duo's, enzovoort, (nieuwe) kennis verwerken en delen door middel van denken/doen-delen-uitwisselen, expertmethode, enzovoort.
- '3' activiteit: zelfstandig werken aan taken, vragen, opdrachten (lezen, maken, doen, oefenen); individueel of in groepjes (samen opwerken of door middel van expertmethode), enzovoort.

Tip: schrijf elke leerlingactiviteit apart op een Post-it velletje. Als je ze allemaal hebt opgeschreven kun je ze in een logische volgorde leggen en een planning maken (zie hierna).

- Welke verplichte activiteiten zijn er die op vastgestelde momenten door leerlingen worden uitgevoerd? (het volgen van een instructie, het uitvoeren van opdrachten op een werkplek, het afleggen van een toets, voortgangscntrole, enzovoort).
- Welke keuzeactiviteiten zijn er die op vastgestelde momenten worden uitgevoerd? (het al of niet volgen van extra ondersteuningslessen of, binnen een les, het al of niet bekijken van een video of volgen van een mediaal traject).
- Welke verplichte activiteiten zijn er die op een door de leerling aan te geven moment mogen plaatsvinden? (huiswerkopdrachten, werken in keuze-uren, werken in de mediatheek, inhalen enzovoort).
- Welke keuzeactiviteiten zijn er die op een door de leerling aan te geven moment uitgevoerd mogen worden? (keuzetaken, proeftoets, keuzepracticum).

*Hoeveel ruimte hebben de leerlingen voor eigen invulling als het gaat om tijdsplanning, de manier waarop er naar het einddoel (bijvoorbeeld de toets) wordt gewerkt, het niveau waarop ze kunnen werken?*

De keuze voor een type leerarrangement heb je hiervoor al gemaakt; Ga naar ()A, ()B of ()C

A – **Leerarrangement A: keuze in tempo, volgorde en aanpak**

*De route/planning van mijn leraaractiviteiten over '1', '2', '3' is:*

*De leerlingen doen het volgende in '1', '2', '3', met gebruikmaking van de volgende werk-/groeperingsvormen:*

***Vul schema leerarrangement in (figuur 3.6), dit is een format voor het maken van een studieplanner.***

**() B – Leerarrangement B: keuze in tempo, volgorde, aanpak en niveau;  
basis-herhaling-verrijking-verdiepingstaken (keuzetaken)**

*De (keuze)taken gericht op herhaling:*

*De (keuze)taken gericht op verrijking:*

*De (keuze)taken gericht op verdieping:*

*De route/planning van mijn leraaractiviteiten over '1', '2', '3' is:*

*De leerlingen doen het volgende in '1', '2', '3', met gebruikmaking van de volgende werk-/groeperingsvormen:*

***Vul schema leerarrangement in (figuur 3.6), dit is een format voor het maken van een studieplanner.***

**() C – Leerarrangement C: een gestructureerde route of een open, contextrijke opdracht die tot hetzelfde eindresultaat leidt.**

*De route/planning van mijn leraaractiviteiten over '1', '2', '3' is:*

*De leerlingen doen het volgende in '1', '2', '3', met gebruikmaking van de volgende werk-/groeperingsvormen:*

***Vul schema leerarrangement in (figuur 3.6), dit is een format voor het maken van een studieplanner.***

N.B.:

Stel je bij het ontwerpen van leraar- en leerlingactiviteiten de volgende vragen:

- Hoe staan de activiteiten in contacttijd (lestijd, keuze werktijd, domeintijd) in relatie tot niet-contacttijd (thuiswerk, tussenuren, ongeleide domeintijd, elders)?
- Hoe worden er verbindingen gelegd?
- Wat doe je in contacttijd om leerlingen in niet-contacttijd aan het werk te krijgen?
- Op welke manier worden de leerlingen gestimuleerd om na te denken over de voortgang en de manier waarop zij leren?
- Op welke manier worden reflectiemomenten en terugkoppelingsmomenten naar de docent georganiseerd, individueel en in groepen (onder meer met behulp van werkvormen)?

#### **(tussen)Producten**

Wat zijn de tussenproducten bij de leeractiviteiten in '1', '2', '3' om het leren te checken mondeling en/of schriftelijk (mindmap, bordschema, aantekeningen, uitwerking in schrift, presentatie, feedback, diagnostische toets)?

Tussenproducten per lesfase (kop-romp-staart) die worden gevraagd:

***Vul schema leerarrangement in; dit is een format voor het maken van een studieplanner:***



## Plaatsbepalingsformulier

Plaatsbepaling Rubric Vaardigheid:		Naam:
Zelfbeoordeling	Plaatsing	Opmerkingen
Taak/onderdeel Rubric	o,m,v,g, 1,2,3,4...	Toelichting, 'illustraties', 'bewijzen' van concreet gedrag...
Welke stappen ga je zetten per onderdeel van de rubric en hoe laat je dat concreet zien?:		

## Voorbeeld Rubrics

Rubrics Samenwerken				
Luisteren	Ik laat de ander niet uitpraten. Ik kan niet navertellen wat de ander vertelt. Ik heb geen inbreng.	Ik kijk de ander af en toe aan. Ik laat de ander soms uitpraten. Ik kan een stukje navertellen. Ik stel vragen.	Ik kijk de ander aan. Ik laat de ander uitpraten. Ik kan een stukje navertellen. Ik stel vragen en kom ook zelf met een idee.	Ik kijk de ander aan. Ik laat de ander uitpraten. Ik vat samen. Ik ga door op de inbreng van een ander.
Samenwerking	Ik houd geen rekening met anderen. Ik laat me niet helpen door anderen.	Ik houd geen rekening met anderen. Ik laat me wel helpen door anderen.	Ik houd wel rekening met anderen. Ik laat me niet helpen door anderen.	Ik houd wel rekening met anderen. Ik laat me helpen door anderen.
Deelname	Ik kom geen afspraken na. Ik spreek de anderen niet aan op hun inbreng.	Ik kom geen afspraken na. Ik spreek anderen wel aan op hun inbreng.	Ik kom afspraken na. Ik spreek anderen niet aan op hun inbreng.	Ik kom afspraken na. Ik spreek anderen aan op hun inbreng.
Deelname op inhoud	Ik breng geen ideeën in. Ik toon geen interesse in de opdracht.	Ik breng geen ideeën in. Ik heb een betrokken houding.	Ik breng ideeën in. Ik toon geen interesse in de opdracht.	Ik breng ideeën in. Ik heb een betrokken houding.
Feedback	Ik word boos als ik feedback krijg of ik negeer het.	Ik neem feedback klakkeloos over.	Ik sta open voor kritiek.	Ik sta open voor kritiek en verwerk deze positief.

Bron: vrij naar *Rubrics Samenwerken* van Stad College, Het Bakken Almere



## Format opdracht-/prestatiebeschrijving

Opdracht-prestatie:		
Titel:		
Beschreven door: (naam + functie + datum)		
Wat houdt de opdracht/prestatie in?		
Leerdoel/resultaat:		
Beschrijving opdracht/prestatie:		
Locatie opdracht/prestatie:		
Beginsituatie leerling: (kennis, vaardigheden, houding)		
Taken	begeleiding door school/ instelling	geschatte tijdsinvestering voor de leerling
m.b.t. de voorbereiding:		
m.b.t. de uitvoering:		
m.b.t. de afsluiting:		
Welke hulpmiddelen (materialen, ruimtes, financiën, voorwaarden) zijn nodig?		
Soort (plaats een kruisje bij school of instelling; wie levert welk hulpmiddel?)	School	Instelling
Op welke aspecten wordt er met de leerling geëvalueerd? (door school/instelling)		
Aspect (plaats kruisje bij school of instelling)	School	Instelling

## Kijkwijzer 1. Eerste organisatieniveau: In de klas/groep – didactiek, klassenmanagement, pedagogisch handelen

### Differentiëren door:

*Variatie in uitleg, instructie, verwerking, begeleiding, toetsing:*

- variatie in docentgestuurde – docent- en leerlinggestuurde – leerlinggestuurde leeractiviteiten (wie-is-actief?-model);
- instructiekringen, variatie in (activerende) werkvormen die leren zichtbaar maken (formatieve evaluatie), zelfstandig laten (ver)werken (aan de hand van instructie per les, studieplanner);
- keuzes voor leerlingen rondom tijdsbesteding, leertempo, aanpak;
- variatie in begeleiding; volgen-sturen (situationeel leiding geven aan leren, scaffolding);
- feedback geven op taak, proces, op regulatieve vaardigheden en persoonlijke ontwikkeling.

*Werken met leerarrangementen (leerroutes, lestrajecten, modules, inclusief):*

- variatie in tempo, aanpak, bronnen, leerstof/inhoud/opdrachten (prestaties, Willem Wever-vragen), niveau;
- basis-herhaling-verrijkingstof (BHV);
- variatie in interesse;
- variatie in leerstijl, jongens/meisjesdidactiek;
- variatie in meervoudige intelligentie.

*Variatie in groeperingsvormen in de klas/groep, bijvoorbeeld bij samenwerkingsopdrachten:*

- basis-, niveaugroepjes;
- samenwerkingsvormen om leerlingen met en van elkaar te laten leren.

*Plaats van leerlingen in de klas of daarbuiten:*

- nabij, achterin, buiten de klas;
- individueel of in groepjes.

*Variatie in tafelopstellingen en ruimtegebruik (in klas, school, buiten):*

- variatie in werkhouding/zelfstandigheid: dichtbij – op afstand;
- binnen-buiten de school.

### Leergemeenschap maken in de klas/groep door:

*Werken aan positieve groepsvorming (forming-norming 1-storming-norming 2...)*

*Werken aan socialisatie en persoonsvorming:*

- leren met, van en over elkaar vanuit erkende ongelijkheid;
- onderstroom, normen en waarden bespreekbaar maken.

*Werken aan relatie-competentie-autonomie, individueel en op groepsniveau:*

- afstand docent-leerling klein maken;
- keuzes geven, eigenheid/autonomie inzetten;
- werken met uitgestelde aandacht;
- leerlingen observeren (en noteren); verschillen zien, analyseren, en acteren op verschillen.

*Werken met de zes denk-/reflectieniveaus (Bateson, de 'ui' van Korthagen)*

## Kijkwijzer 2. Tweede organisatieniveau: Logistiek

### Differentiëren met behulp van leerling-groepering:

*Groote samenstelling klas, cluster of (domein)groep:*

- per jaar laag of jaarlagen bij elkaar;
- homogeen of heterogeen.

### Differentiëren met behulp van het rooster:

*Variatie in onderwijstijd:*

- verlengde lestijd, 70 minutenurenrooster, enkele uren, dubbeluren, dagdelen;
- frequentie in de week, periode of jaar;
- perioderooster of modules, de plaats in de totale lessentabel;
- afwisseling tussen les- of instructie-uren en keuze-uren, werken met domein- en instructietijd
- toetsweken of summatieve toetsen zijn onderdeel van de vaklessen;
- projecttijd;
- tussenweken na iedere periode van bijvoorbeeld zes weken;
- parallel en gekoppeld inroosteren van dezelfde leerjaren ten behoeve van variabele leerlingengroepen;
- keuzewerktijd, al dan niet docentgebonden (vakspreekuur, Daltonuur);
- werken in domeintijd of leerplein afgewisseld met instructie-uren.

### Differentiëren met behulp van facilitering:

*De leermiddelen:*

- wel of niet digitaal; digitale lesmethode, online documenten delen ('enabling'), leeractiviteiten in de klas en online activiteiten buiten de klas versterken elkaar ('enhancing');
- een of meer methodes; boeken en andere werkmaterialen en bronnen;
- studie-/werkplanner; 'spoorboekje' met ruimte voor leerlingen om zelf te plannen en een aanpak te kiezen;
- toetssysteem; formatieve en summatieve toetsen, portfolio.

*De verschillende werkruimtes in school waar leerlingen onderwijs kunnen genieten:*

- lokalen, het domein/leerplein en andere werk-/studieruimtes, de gang, de mediatheek;
- ruimte voor verschillende tafelopstellingen in lokaal, domein, werk-studieruimtes.

*De digitale leeromgeving (elo):*

- It's learning, Magister;
- online (gratis) platforms;
- eigen samenwerkingsomgeving; Google Drive, One Note.

*Interne en externe onderwijsondersteuning:*

- interne en externe zorgstructuur (Zorg Advies Team, 2<sup>e</sup> en 3<sup>e</sup> lijn zorg);
- mentoraat;
- peermentoring; ouderejaars begeleiden jongerejaars.

*Netwerk met instellingen en bedrijven (in de wijk)*

## Kijkwijzer 3. Derde organisatieniveau: het Team

### Sturing aan het omgaan met verschillen, door (de wijze van) teamorganisatie

- *multidisciplinair georganiseerd in kernteams en/of professionele leergemeenschappen, onderwijswerkgroepen*
- *disciplinair georganiseerd in leergebieden (clusters van secties of vakgroepen)*
- *mate van teamontwikkeling:*
  - het (kern)team is een losse groep individuen; ieder gericht op zichzelf;
  - het (kern)team is een groep; veel onderlinge discussie;
  - het (kern)team is een gesloten team; gericht op reflectie (naar binnen gericht);
  - het (kern)team is een open team; creatieve dialoog (gericht naar binnen en buiten).

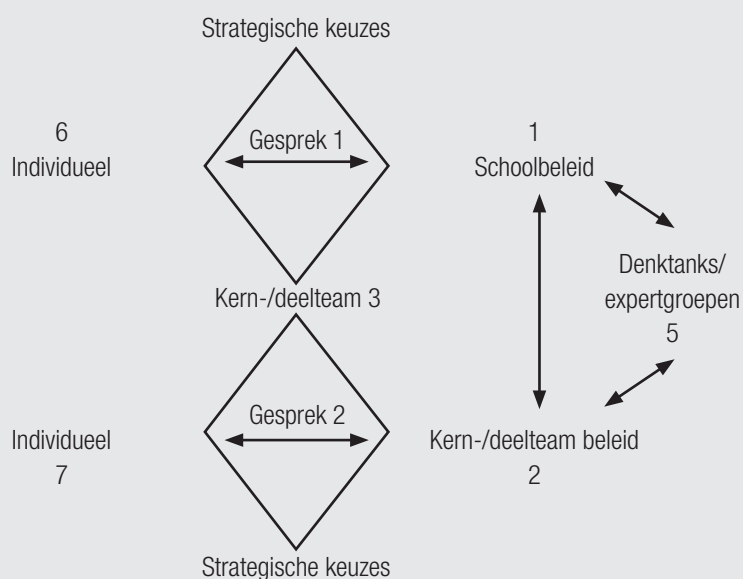
### Sturing aan het omgaan met verschillen, door middel van leiderschap

- *aansturing onderwijsontwikkeling ligt hoog/laag in de organisatie*
  - beleidsinitiatief, ontwikkeldoelen stellen gebeurt door schoolleiding, team(leider), leraar;
  - visie en koers uit schoolplan wordt geëxpliciteerd in vakleerplan en/of teamontwikkelingsplan.
- *Focus op visie, koers, structuur en cultuur ligt op school- en/of teamniveau*
- *Werk- en ontwikkelplannen worden gekoppeld aan beleidscyclus*
- *Werk- en ontwikkelplannen gekoppeld aan gesprekscyclus (met inzet van lesbezoek, professioneel ontwikkelingsplan (pop), portfolio)*

### Sturing aan het omgaan met verschillen, door middel van gezamenlijk ontwikkelen en professionaliseren

- *Proces van gezamenlijk ontwikkelen*
  - op productniveau: er is veel/weinig ruimte en middelen om eigen onderwijs vorm te geven;
  - op niveau van betrokkenheid: de focus ligt meer/minder op het primaire proces in de klas, op de leerling en de resultaten ('restricted' professional), en/of op breder perspectief ('extended' professional).
  - op niveau van de uitwisseling: er is veel/weinig overleg en/of dialoog, er gelden wel/geen regels daarbij, gespreksvoering vindt wel/niet op verschillende niveaus plaats (oppervlakkig-diep);
  - op niveau van distributie: rollen en taken worden wel/niet verdeeld, (elkaars) talenten worden wel/niet aangesproken, competenties worden wel/niet ontwikkeld en geschoold.
- *Cultuurkenmerken*
  - Er is wel/geen sprake van erkende ongelijkheid: kwaliteit, talent en affiniteit zijn uitgangspunt
  - We hebben wel/geen werkbijeenkomsten in plaats van vergaderingen;
  - We leren wel/niet van elkaar (door onderling lesbezoek en intervisie);
  - We leren wel/niet van ervaringen en ontwikkelen wel/niet door experimenteren; proeftuintjes in de klas.
- *Scholing*
  - is individueel, op eigen initiatief;
  - is gezamenlijk als groep/team;
  - is onderdeel van teambeleidsplan;
  - maakt wel/niet onderdeel uit van functionerings- en beoordelingscyclus.

## Positie team (en sectie) in de schoolorganisatie



1. De directie is verantwoordelijk voor het maken van schoolbrede strategische keuzes. Deze worden als koersuitspraken geformuleerd in een schoolbeleidsplan. Het schoolbeleid is kaderstellend voor het kern-/deelteam.
2. Binnen het kader van het schoolbeleid maken de kern-/deelteams hun eigen strategische keuzes. Deze worden als teamdoelen verwoord in een teambeleidsplan. De teamleider (en/of het team zelf) is hiervoor verantwoordelijk.
3. Een kern- of deelteam is een vakoverstijgende groep van samenwerkende leraren cq. mentoren die verantwoordelijk is voor de ontwikkeling, vernieuwing en uitvoering van onderwijs en begeleiding van een bepaalde groep leerlingen in de school.
4. Directie en teamleiders ontmoeten elkaar om school- en teambeleid op elkaar af te stemmen. Beide 'vleugels' dragen de onderwijs- en schoolontwikkeling.
5. De sectie of vakgroep is een 'expertgroep' die inhoudelijk bijdraagt aan onderwijsontwikkeling en beïnvloedt daarmee 'indirect' het school- en teambeleid.  
Ze maakt zelf geen beleid. De sectie-/vakgroepleider is te beschouwen als een staffunctie.
6. De koers van de school bepaalt de inzet van personeelsinstrumenten zoals functionerings- en beoordelingsgesprekken. Wordt het functioneringsgesprek (Gesprek 1) geleid door de directie, dan worden deze gevoerd op 'schoolniveau'. Dan gaat het over de relatie medewerker – school(beleid).
7. De teamleider voert het functioneringsgesprek (Gesprek 2) op 'teamniveau'. Het gaat dan over de relatie medewerker – team(beleid).

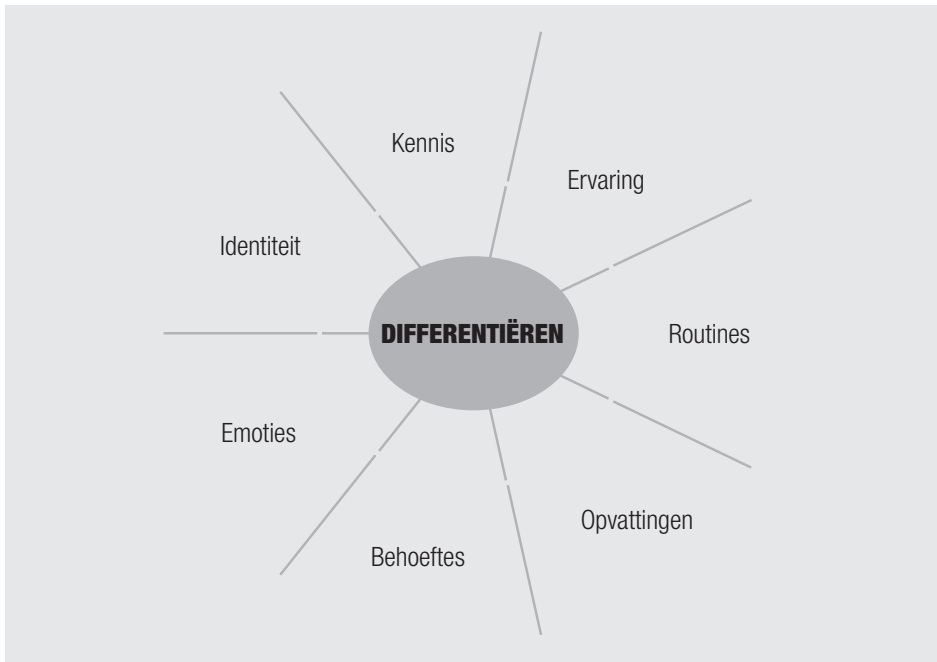
Het werken in teams is voorwaarde voor geïntegreerde leerlingbegeleiding. De leerling is uitgangspunt voor het werk van de professionals.

Organisatie, ontwikkeling en vernieuwing van onderwijs en begeleiding liggen dicht bij het primaire proces. Docenten zijn niet alleen uitvoerder maar ook ontwikkelaar en ontwerper. De lijnen zijn kort.

Docenten die werken in een (kern)team erkennen elkaar als gelijkwaardige professionals en maken gebruik van elkaars competenties en ervaring door middel van intervisie, collegiale consultatie. Als professioneel team vormt het een eenheid in verscheidenheid.

Een professionele cultuur is de basis voor succes.

## Uitwisselen met behulp van Kerobei



## Drie schooltypen

Type school Mate van dif- ferentiëren	Onderwijs (en zorg)	Leerarrangement
1. Leer- stofgericht, docentgestuurd = Small diffe- rentiëren	De inhoud van de vakken en de leerprestaties bepalen de inhoud van het onderwijs. De competenties en onderwijsbehoefte van de leerling 'matchen' al dan niet. Het leertempo is voor iedereen gelijk. Het leren van leerlingen en de verschillen daartussen worden zichtbaar door ook te werken in '2' en '3' van het wie-is-actiefmodel; met de inzet van werkvormen en zelfstandig werken. Onderwijs en zorg (inclusief begeleiding) zijn gescheiden.	Er wordt niet gewerkt met leerarrangementen, maar van les naar les. De lessen kennen een vaste structuur: bijvoorbeeld huiswerk nakijken, uitleg geven, instructie geven, zelfwerkzaamheid. Les- of leertrajecten komen voor in de vorm van projecten.
2. Leerproces- gericht = Medium dif- ferentiëren	Het klassenmanagement is complexer; het onderwijs is niet alleen leerstofgericht, maar ook gericht op het leerproces. Leerlingen leren actief en zelfstandig te werken; ze hebben invloed op de inhoud, de volgorde en aanpak; waar en wanneer taken kunnen worden uitgevoerd. Onderwijs wordt vormgegeven binnen de context van kerndoelen, eindtermen, PTA. Onderwijs is ook gericht op het aanleren van reguliere en sociale vaardigheden (positieve groepsvorming).	Er wordt gewerkt met leerarrangementen: <ul style="list-style-type: none"> <li>de leerlingen hebben keuze in tempo, volgorde en aanpak.</li> <li>de leerlingen hebben keuze in tempo, volgorde, aanpak en niveau; basis-herhaling-verrijking-verdiepingstaken (keuzetaken).</li> <li>de leerlingen hebben keuze tussen een gestructureerde route met behulp van de methode of een open, contextrijke opdracht die tot hetzelfde eindresultaat leidt.</li> </ul>
	De leerlingen maken afspraken met hun leraren, zo nodig wordt de mentor of het zorgteam ingeschakeld. Het zorgproces wordt aangestuurd door middel van handelingsplannen. Gestandaardiseerde zorgprocedures lopen parallel aan het onderwijsproces en zijn gericht op één leerling.	Het leerarrangement wordt vormgegeven binnen de context van kerndoelen, eindtermen, PTA.
3. 'Op maat' (levens)loop- baangericht = Large diffe- rentiëren	Het onderwijs is nog meer 'op maat' en richt zich nu nog sterker op alle drie de onderwijsdoelen: naast de kwalificatiedoelen, ook de socialisatiedoelen en de persoonlijke ontwikkelingsdoelen. Het onderwijsprogramma richt zich op een doorlopende (levens)loopbaanontwikkeling. Daarbij wordt er met alle betrokkenen binnen en buiten de school samengewerkt. Leraar, (kern)team, leerlingen en ouders vormen een leer gemeenschap en de interne en externe zorg- en (maatschappelijke) instellingen bieden ondersteuning als het gaat om leer- en opvoedingsvraagstukken. Het omgaan en benutten van verschillen is op alle organisatie niveaus van de school te zien: de les, de logistiek, het team. De driehoek leerling-school-ouder/verzorger voert de regie.	Er wordt gewerkt met <i>inclusieve</i> leerarrangementen die zich richten op alle drie de kernopgaven. Ze worden op maat gemaakt en verbinden onderwijs en zorg: <ul style="list-style-type: none"> <li>de leerlingen leren hun eigen ontwikkeling te sturen.</li> <li>de leerlingen hebben keuze in tempo, volgorde, aanpak en niveau; basis-herhaling-verrijking-verdiepingstaken (keuzetaken).</li> <li>de leerlingen hebben keuze tussen een gestructureerde route met behulp van de methode of een open, contextrijke opdracht die tot hetzelfde eindresultaat leidt.</li> </ul>

## BIJLAGE

# VRAGENLIJST OMGAAN MET VERSCHILLEN TUSSEN LEERLINGEN IN DE KLAS

Hieronder worden een aantal deelcompetenties genoemd in relatie tot omgaan met verschillen tussen leerlingen. Bij elke deelcompetentie kunt u aangeven op een schaal van 1-5 in welke mate u deze beheerst.

Ingevuld door: \_\_\_\_\_

1. Leerlingen individueel observeren

<b>Ik beheers deze competentie in zeer geringe mate</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>Ik beheers deze competentie in zeer sterke mate</b>
---	----------	----------	----------	----------	----------	--

2. Talenten van leerlingen herkennen

<b>Ik beheers deze competentie in zeer geringe mate</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>Ik beheers deze competentie in zeer sterke mate</b>
---	----------	----------	----------	----------	----------	--

3. Verschillende leerstijlen herkennen

<b>Ik beheers deze competentie in zeer geringe mate</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>Ik beheers deze competentie in zeer sterke mate</b>
---	----------	----------	----------	----------	----------	--

4. Kennis hebben van de achtergrond van gedrags- en leerproblemen

<b>Ik beheers deze competentie in zeer geringe mate</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>Ik beheers deze competentie in zeer sterke mate</b>
---	----------	----------	----------	----------	----------	--

5. Inzicht hebben in de achtergrond van leerlingen (cultureel, sociaal, emotioneel)

<b>Ik beheers deze competentie in zeer geringe mate</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>Ik beheers deze competentie in zeer sterke mate</b>
---	----------	----------	----------	----------	----------	--

6. Verschillen tussen leerlingen kunnen interpreteren

<b>Ik beheers deze competentie in zeer geringe mate</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>Ik beheers deze competentie in zeer sterke mate</b>
---	----------	----------	----------	----------	----------	--

7. Het onderwijs kunnen afstemmen op verschillende prestatieniveaus

<b>Ik beheers deze competentie in zeer geringe mate</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>Ik beheers deze competentie in zeer sterke mate</b>
---	----------	----------	----------	----------	----------	--



8. Verschillende werkvormen kunnen inzetten in het onderwijs

<b>Ik beheers deze competentie in zeer geringe mate</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>Ik beheers deze competentie in zeer sterke mate</b>
---	----------	----------	----------	----------	----------	--

9. Kunnen inspelen op verschillende leertempo's, leerstijlen en leerbehoeften van leerlingen

<b>Ik beheers deze competentie in zeer geringe mate</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>Ik beheers deze competentie in zeer sterke mate</b>
---	----------	----------	----------	----------	----------	--

10. Het groepsproces kunnen hanteren, waarin verschillen erbij horen en er mogen zijn

<b>Ik beheers deze competentie in zeer geringe mate</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>Ik beheers deze competentie in zeer sterke mate</b>
---	----------	----------	----------	----------	----------	--

11. Rekening houden met verschillen in achtergrond van leerlingen (cultureel, sociaal, emotioneel)

<b>Ik beheers deze competentie in zeer geringe mate</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>Ik beheers deze competentie in zeer sterke mate</b>
---	----------	----------	----------	----------	----------	--

12. Leerlingen keuzemogelijkheden bieden in werkvormen, opdrachten enz.

<b>Ik beheers deze competentie in zeer geringe mate</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>Ik beheers deze competentie in zeer sterke mate</b>
---	----------	----------	----------	----------	----------	--

13. Rekening houden met individuele mogelijkheden en ambities van leerlingen bij het bepalen van individuele leertrajecten

<b>Ik beheers deze competentie in zeer geringe mate</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>Ik beheers deze competentie in zeer sterke mate</b>
---	----------	----------	----------	----------	----------	--

14. Reflectiegesprekken kunnen voeren met leerlingen, zodat zij het eigen leerproces kunnen sturen

<b>Ik beheers deze competentie in zeer geringe mate</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>Ik beheers deze competentie in zeer sterke mate</b>
---	----------	----------	----------	----------	----------	--

15. Leeractiviteiten en leerresultaten van individuele leerlingen kunnen evalueren en handelingen daarop afstemmen

<b>Ik beheers deze competentie in zeer geringe mate</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>Ik beheers deze competentie in zeer sterke mate</b>
---	----------	----------	----------	----------	----------	--

(Bron: APS interne notitie, R&D *Handelingsbekwaamheid in het omgaan met verschillen*, in opdracht van het ministerie van OCenW, 2011/2012)